

Biblioteka
AVANTURA REČI

Urednik
Borislav Pantić

Naslov originala:
IAN McEWAN
NUTSHELL

Copyright © Ian McEwan 2016.

Copyright © 2018. za srpsko izdanje Čarobna knjiga

Dizajn korica:
Čarobna knjiga

ISBN 978-86-7702-586-1

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, preštapavati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
2018.

Ijan Makjuan

Orahova ljuska

S engleskog preveo
Vladimir D. Janković

**Čarobna
knjiga**

Za Rouzi i Sofi

O Bože, u oraha bih ljusku sputan mogô biti, a
kraljevstvom se beskrajno ipak zasititi –
samo da ružnih snova nema.

ŠEKSPIR, *Hamlet*

1.

I ETO MENE, naopačke u telu jedne žene. Ruke sam strpljivo skrstio, čekam, čekam i pitam se ko sam ja, zbog čega sam tu. Oči mi se čežljivo sklapaju kad se setim kako sam nekad bludeo u prozračnoj telesnoj vrećici, lebdeo sanjiv u mehuru misli, u svom sopstvenom okeanu, u usporenim saltima, nežno se tarući o providne stege svoje tamnice, te opne što ti se poverava i treperi, makar i prigušenim glasovima zaverenikâ u nekom nepočinstvu. Beše to moja bezbrižna mladost. Sad, skroz ovako izokrenutom, bez pedlja prostora za moju malenkost, kolena stisnutih uz stomak – misli mi, i glava uopšte, rade sto na sat. Nemam izbora, uvo mi je, noć i dan, priljubljeno uz te proklete zidove. Slušam, pamtim, uznemiren sam. Osluškujem šaputanja na jastuku, slušam o ubilačkim namerama, i strava me hvata kad pomislim šta me čeka, šta bi moglo u sebe da me usisa.

Potpuno sam utonuo u apstrakcije, i jedino te spone, što njih međusobno vezuju, stvaraju kod mene iluziju da nekakav svet koji mi je poznat postoji. Čujem reč „plavo” – a ja „plavo” nikad nisam video, zamišljam neku vrstu unutrašnjeg fenomena koji je prilično, štaviše, blizak „zelenom”. A ni „zeleno” nikad nisam video. Smatram se nevinim, neopterećenim vezama i obavezama, slobodnim duhom smatram sebe, uprkos

ovom skućenom životnom prostoru. Nema nikoga da mi protivureći, da me prekori, nemam imena, nemam staro mesto prebivališta, ni religije nemam, ni dugova, ni neprijateljâ. U mom rokovniku, ako je to ikad i postojalo, piše samo za kad mi je zakazan dan rođenja. Ja sam, ili sam bio, ma šta govorili danas genetičari, samo jedna *tabula rasa*, neispisana tabla. Ono, istina, tabla klizava, porozna, nema te učiteljice koja bi je stavila u učionicu, niti domaćina koji bi pomislio njome krov da ojača – tabla koja piše sama po sebi dok, iz dana u dan, raste i biva sve manje *rasa*, sve manje prazna. Sebe smatram nevinim, ali izgleda da i ja učestvujem u zaveri. Moja majka je – hvala joj za to srce što neprestano kao da nešto mljacka, i to baš glasno – u to nešto, izgleda, takođe uključena.

Izgleda li tek, majko? Ne da izgleda, nego *jeste*. Jesi, majko. Da, i ti si u tome. Znam ja to od samog početka. Ček' samo da se setim, tog trenutka stvaranja koji mi je ujedno doneo i prvi pojam o sebi samome. Davno jednom, mnogo je nedelja otada prošlo, moj neuralni žleb se zatvorio i postao moja kičma, dok su milioni mojih mladih neurona, marljivih poput svilenih buba, svojim aksonima preli i tkali prelepo zlatno tkanje moje prve ideje, pojma tako jednostavnog da sada već, bar delimično, nisam u stanju ni da ga prizovem. Jesam li to bio *ja*? Previše samoljubivo. Je li to bilo *sada*? Preterano dramatično. A onda je to bilo nešto što prethodi oboma, nešto što u sebi sadrži i jedno i drugo, jedna jedina reč koju iskazuje neizdahnut uzdah, ili nesvestica prihvatanja, ili čisto biće, nešto kao – *ovo*? Značilo bi to previše nečemu pridavati značaj. Dakle, sad sam već bliže suštini: ta moja ideja bila je *biti*. Ili, ako i nije to, a onda gramatička varijanta toga – *jeste*. *Ono jeste*. To je

moj praiskonski pojam, u tome je srž – *jeste*. Samo u tome. U duhu *Es muss sein!*. Početak svesnog života ujedno je bio kraj iluzije, iluzije nebića, i erupcija stvarnog. Trijumf realizma nad magijom, pobjeda tog *jeste* nad onim *izgleda da je*. Moja majka *jeste* uključena u zaveru, pa sam otud u nju uključen i ja, u zaveru, makar moja uloga u njoj bila i da je razotkrijem. Ili u slučaju da se ja, kolebljiva luda, prekasno opasuljim – makar da se osvetim za ono što se bude zbililo.

Ali ne cmizdrim ja suočen sa srećom koja me je zadesila. Znao sam ja od početka, kad sam razmotao to zlatno tkanje i iz njega izvukao dar svesti, znao sam odmah da sam lako mogao da dospem i na neko gore mesto, u neko mnogo gore vreme. Opšta mesta su već izoštrjena, a spram njih moji lični, domaći problemi jesu, ili bi bar trebalo da budu, zanemarljivi. Razloga za slavlje ima napretek. Sve ono što savremeni život sobom nosi ja ću naslediti (higijena, praznici, anestetici, lampe za čitanje, pomorandže u zimu), kao i boravak u povlašćenom kutku planete – u dobro uhranjenoj, od boleština zaklonjenoj zapadnoj Evropi. U staroj Evropi, sklerotičnoj, donekle uljudnoj, namučenoj svojim duhovima, krhkoj pred siledžijama, nesigurnoj u sebe, u njoj, tom željenom odredištu zlosrećnih miliona. Neću se ja skrasiti u zlačanoj Norveškoj – ona bi mi bila prvi izbor, makar na osnovu onoga što sam slušao o njenoj državnoj blagajni bez dna i velikodušnoj socijalnoj politici; niti ću dom svoj naći u drugoj po izboru, Italiji, kojoj me mame regionalna kuhinja i rasap blagosloven sunčevim zracima; pa čak ni u trećoj po izboru, Francuskoj, s njenim pino noarom i razmetljivim samopoštovanjem. Umesto svega toga,

¹ Nem.: (Ono) mora biti. (Prim. prev.)

naslediću jedno ne baš ujedinjeno kraljevstvo kojim upravlja jedna uvažena postarija kraljica, gde princ-biznismen, čuven po svom dobrotvornom radu, svojim eliksirima (esencijom karfiola za pročišćavanje krvi) i protivustavnim mešanjem u stvari koje ga se ne tiču, već sav nervozan čeka da na njega dođe red pa da konačno i njega krunišu. To će mi, znači, biti dom, i neće mi biti loše. Mogao sam glavu da promolim u Severnoj Koreji, gde je pravo nasledstva jednako nesporno, ali zato vlada oskudica u slobodi i hrani.

Kako je moguće da ja, još ne ni mlad, još ne ni *tek rođen*, mogu toliko toga znati, ili mogu znati dovoljno da oko tolikih stvari već nisam u pravu? Imam ja svoje izvore, ja *slušam*. Moja majka, Trudi, kad nije sa svojim dečkom Klodom, voli da sluša radio i najradije razgovara o muzici. Ko je još snatrio da će, uvođenjem interneta, radio doživeti takav preporod, da će sama arhaična reč „radio” ponovo zablistati najživljim sjajem? Da, buče želudac i creva kao da sediš u perionici rublja, ali sve to nadglasavaju vesti, izvor svih ružnih snova. Vođen porivom da naudim samome sebi, pomno pratim analize i debate. Ni reprize na svakih sat vremena, ni redovni informativni sažeci na svakih pola sata – meni nisu dosadni. Imam ja, štaviše, razumevanja i za Svetski servis Bi-Bi-Sija i kad se ono, između dve vesti razlegnu sintetičke trube i ksilofoni, kao da su ih neka deca dohvatila. Usred neke duge, tihe noći mogao bih ja majku dobro i da ritnem. Ona će se probuditi, neće moći da zaspi, posegnuće za radiom. Surov je taj sport, znam, ali kad zora svane – oboje smo bolje informisani nego što smo bili.

Voli ona i predavanja preko interneta, i audio-knjige koje vam pomažu da postanete bolji – *Vi i vino*, u petnaest nastavaka,

pa onda biografije dramskih pisaca iz sedamnaestog veka, pa raznorazni svetski klasici. *Uliks* Džejmsa Džojlsa može da je uspava, iako mene lično, recimo, uzbuđuje. Kad bi, u ranim mojim danima, nabila čepove u uši, ja bih razgovetno, tako bespogovorno čuo zvuk talasa što putuju kroz viličnu i ključnu kost, pa naniže, kroz skelet, i onda, hitro, kroz plodovu vodu što me hrani. I televizija čak ono malo korisnog što nam pruža – pruža zvukom. Isto tako, kad se moja majka i Klod nađu, oni, kadikad, razgovaraju o situaciji u svetu, i obično to biva neka jadikovka, čak i kad sami snuju kako da taj svet učine još gorim. Smešten tu gde jesam, s jednim jedinim zadatkom, da rastem telom i umom, ja sve to primam, čak i beznačajne detalje – kojih ima napretek.

Jer, Klod je čovek koji voli da se ponavlja. Čovek rifova, da se gitarski izrazim. Kad se rukuje s nekim nepoznatim – dvaput sam to čuo – on će reći: „Klod, kao Debisi.” A ne da greši... Ovaj Klod je, naime, građevinski preduzimač koji ništa ne komponuje, koji ništa ne ume da smisli. On, ipak, uživa u samoj toj pomisli, i naglas je izgovara, i opet je izgovori i – a što pa i ne bi? – opet, još jednom. Kad njegova misao i drugi put prostruji kroz vazduh – i to je sastavni deo njegovog užitka. Svestan je on i sam da se ponavlja. Ono čega nije svestan jeste da vi u tome ne uživajte koliko uživa on sam. To sam makar naučio slušajući na radiju Ritova predavanja² – reč je o takozvanom problemu referentnosti.

Evo vam jedan primer kako za Klodov diskurs, tako i za način na koji ja prikupljam informacije. On i moja majka su

² Serija radijskih predavanja uglednih i uticajnih ličnosti nazvana po ser Džonu Ritu, prvom generalnom direktoru Bi-Bi-Sija. (Prim. prev.)

se preko telefona dogovorili (ja čujem obe strane) da se nađu uveče. Ja za njih kao da ne postojim, jelte – večera uz sveće za dvoje. A otkud ja znam kakvo će osvetljenje biti? Pa otud što, kad dođe vreme i kad ih konobar uputi za sto, do mene dopre majčina žalopojka. Sveće gore za svim stolovima sem za našim.

Sledi Klodov nervozni uzdah, zapovedničko puckanje suvim prstima, pa neka vrsta udvoričkog mrmora što potiče, pretpostavljam barem, od konobarovog dubokog naklona, a onda se čuje kresanje upaljača. I dobili su što su tražili: večeru uz sveće. Sad im samo još hrana nedostaje. Ali u krilu drže teške jelovnike – na krstima osećam donji kraj Trudinog menija. Sad još moram da odslušam Klodovu tiradu o pojedinim stavkama u jelovniku, kao da je prvi čovek u istoriji koji je primetio te nevažne besmislice. Pažnju mu je zadržalo „prženo u tiganju”. A za šta bi to *tiganj* pa i služio sem da na pritvoran način blagoslovi ono prostačko i nezdravo *prženo*? U čemu bi čovek pa i mogao da proprži školjke s čilijem i sokom od limete? U tajmeru za jaja? Pre nego što će produžiti, Klod varira već narečeno zapažanje. A onda na red dolazi druga mu po redu omiljena stavka, iz Amerike uvezena, „krupno mleveno”. Nemušto, bezglasno otvarajući usta, pratim njegovo izlaganje, još pre nego što će se upustiti u priču, gotovo neprimetno klimnuvši glavom u mom pravcu, po vertikali, a znam, tačno znam da se sad moja majka nagnula napred, da ga zauzda položivši kažiprst na Klodov ručni zglob, pa onda progovara, slatkim glasom, da mu odvrati pažnju: „Izaberi vino, dragi. Nešto božanstveno.”

Volim ja da popijem sa svojom majkom. Možda vi nikad niste iskusili, ili jeste pa ste zaboravili, kako je to kad se dobar

burgundac (mojoj majci najdraži) ili dobar sanser (takođe joj omiljen) procedi kroz zdravu posteljicu. Čak i pre nego što vino stigne – večeras je to sanser Žan-Maksa Rožea – još dok slušam kako izbija čep, već osećam gde mi obliva lice, kao da me lahor miluje u leto. Znam ja da alkohol ne pogoduje mojoj inteligenciji. Ne mojoj, ničijoj. Ali, o taj stidljivi pino noar, ili sovinjon s ribizlama, tako umeju da me isprevrću i istumbaju dok brodim po svom tajnom moru, dok se odbijam od zidova svog zamka, tog zamka što stalno poskakuje, a koji mi je dom. Ili je bar tako bilo dok sam imao više prostora. Sada se uživanju prepuštam umiren, a s drugom čašom i moja promišljanja doživeće procvat, donoseći onu slobodu koju nazivamo poezijom. Moje misli se protežu u valjano odmerenim pentametrima, s cezurama i opkoračenjima koji se smenjuju na krajnje ugodan način. Ali majka nikad ne popije treću čašu, što mene zaboli.

– Moram da mislim na bebu – čujem je kako govori, cepidlački pokrivajući čašu dlanom. Tad meni dođe da posegnem za svojom podmazanom vrpcom, kao kad povučesh onaj somotski kanap u dobro opremljenoj seoskoj kući i pozoveš poslugu. Šta bi sad? 'Vamo još jednu turu za društvo!

Ali, ne, ona se uzdržava, iz ljubavi prema meni. A i ja volim nju – kako je ne bih voleo? Volim tu majku koju tek treba da upoznam, koju poznajem samo iznutra. Nije to dovoljno! Žudim za tom spoljašnjom njom. Sve je na površini. Znam da joj je kosa „svetla kao slama”, da u „neposlušnim uvojcima” pada na njena „ramena, bela kao meso jabuke”, jer moj otac joj je naglas, u mom prisustvu, čitao pesmu njoj posvećenu. I Klod je štošta govorio o njenoj kosi, ali ne tako maštovito. Kad

je dobro raspoložena, ona napravi pletenice, pa ih podigne oko glave, u fazonu, kako moj otac veli, Julije Timošenko. Znam i to da majka ima zelene oči, da joj je nos kao „biserno dugmence”, da bi ona sama volela da ima više od tog jednog nosa, da ova dvojica, svaki za sebe, taj nos obožavaju, te da su pokušavali rečima da je ospokoje. Stoput joj je rečeno da je lepa, ali ona i dalje neguje sumnju, što joj daje neku bezazlenu moć nad muškarcima, tako joj je barem moj otac rekao jednog popodneva u biblioteci. Na šta mu je ona uzvratila da – sve da to i jeste istina – ona tu moć nikad nije ni tražila ni želela da ima. Neobičan je to bio razgovor, neobičan za to dvoje, i ja sam ga slušao pomno. Moj otac, koji se zove Džon, rekao je tada da, ako bi on imao takvu moć nad njom, mojom majkom, ili nad ženama uopšte – ne bi nikako te moći mogao da se odrekne. Pretpostavljam, na osnovu saosećajnog odmahivanja rukom usled kojeg se moje uvo odiglo od zida, da je majka, u času saživljavanja s bližnjim, slegnula ramenima, kao da će reći: „Pa dobro, vi muški ste drugačiji”. A koga briga za to? Osim toga – to mu je naglas rekla – kakvu god to moć ona imala, ona, ta moć, i ne postoji drugde nego u muškim fantazijama. A onda je zvonio telefon, otac je otišao da se javi, i taj retko zanimljiv razgovor o onima koji imaju moć nikad nisu nastavili.

Ali da se vratim svojoj majci, svojoj nevernoj Trudi, za čijim rukama i grudima belim kao meso jabuke i zelenim očima žudim, a čija neobjašnjiva potreba za Klodom prethodi prvom blesku moje svesti, mom primarnom *jeste*, i koja s njim često, a i on sa njom, šapuće na jastuku, šapuće po restoranima, šapuće u kuhinji, kao da oboje slute da materice imaju uši.

Nekada sam mislio da ta njihova diskrecija nije, u stvari, ništa drugo do uobičajeno obeležje ljubavničke intimnosti. Ali sad više nisam siguran. Oni lagano zatomljuju glasne žice zato što planiraju nešto užasno. Pođu li stvari naopako – čuo sam kako o tome razgovaraju – njihovi životi biće upropašćeni. Oni, znači, smatraju da bi, ako već nameravaju nešto da učine, trebalo to da urade brzo, što pre. Govore jedno drugom da budu staloženi i strpljivi, podsećaju jedno drugo na cenu koju bi morali da plate ako im se namere izjalove, ponavljaju da sve to mora da se izvede u više faza, i da se te faze moraju među sobom uskladiti, i da će, omanu li makar u jednoj od tih faza, sve da se sruši, „kao starinski ukrasi za novogodišnju jelku”, štono bi se metaforički izrazio Klod, koji je, inače, retko govorio bilo šta nejasno. Oboma im je muka od onoga što su naumili, muka im je i plaše se, pa nikad o tome i ne mogu da razgovaraju direktno. Nego se ušuškaju u to šaputanje, u te elipse, eufemizme, upola daha nabačene aporije praćene nakašljavanjem i brzom promenom teme.

Prošle nedelje, jedne vrelе, nemirne noći, kad sam ja već bio pomislio da su oboje odavno zaspali, majka je, iznebuha, progovorila u mraku, dva sata pre zore, ako je verovati onom satu dole u očevoj radnoj sobi: „Možemo mi to.”

I odmah je na to Klod prozborio, jednoličnim tonom: „Možemo.” Da bi onda, razmislivši načas, dodao: „*Možemo.*”

2.

A SAD DA PREĐEM NA SVOG OCA, Džona Kernkrosa, krupnog čoveka, drugu polovinu moga genoma, čija me se sudbina, s tim vrtoglavim obrtima, i te kako tiče. Jedino će ovde, u meni, moji roditelji ostati zauvek spojeni, i slatko i oporo spojeni, duž zasebnih šećerno-fosfatnih lanaca, kao recept za ono što čini moju bit. Džon i Trudi prepliću se i u mojim sanjarenjima – kao svako dete roditelja koji su se jedno od drugog udaljili, ja čeznem da ih ponovo sjedinim, taj osnovni par, te da tako okolnosti u kojima se nalazim uskladim sa svojim genomom.

Moj otac povremeno navrati kući, i ja sam tad van sebe od sreće. Ponekad donese majci karamele koje nabavlja na njemu najdražem mestu u Ulici Džad. Slab je na te lepljive slatkiše koji bi, valjda, trebalo da mu produže život. Ne znam zbog čega uopšte dolazi kod nas, jer uvek ode zaogrnut izmaglicom tuge. Razne moje pretpostavke ispostavile su se pogrešnim, ali ja pažljivo slušam i, u ovom trenutku, mogu da zaključim sledeće: da on ne zna za ovo s Klodom, da je i dalje kao poslednji slepac zaljubljen u moju majku, da se nada da će njih dvoje uskoro ponovo biti zajedno, da i dalje veruje u ono što mu je napričala, a to je da su se privremeno rastali kako bi i jedno i drugo imali „vremena i mesta da se izgrade kao ličnosti”, pa da onda obnove

vezu. I to da je on nepriznat pesnik koji ipak ne odustaje. Da je vlasnik i direktor osiromašene izdavačke kuće, te da su kod njega svoje prve zbirke štampali danas uspešni pesnici, poznati ljudi, pa čak i jedan nobelovac. Čim steknu ugled, oni, kao odrasla deca, napuste mog oca i pređu u neke veće izdavačke kuće. Zaključio sam i to da on prihvata nelojalnost tih pesnika kao životnu činjenicu i da se, poput kakvog sveca, raduje pohvalama koje stižu na račun *Kernkros presa*. I da ga uvek pre rastuži nego gorčinom ispuni svest o sopstvenom neuspehu sa stihovima. Jednom je naglas čitao, pred Trudi i preda mnom, nepovoljan prikaz koji je neko objavio o njegovoj poeziji. Taj je rekao da su očeve pesme zastarele, krute i formalne, previše „lepe”. Ali otac živi za poeziju, i dalje je recituje mojoj majci, predaje poeziju, radi recenzije, pomaže mladim pesnicima, sedi u žirijima za dodelu nagrada, promovise poeziju po školama, piše eseje o poeziji za male časopise, govori o poeziji na radiju. Čuli smo ga Trudi i ja jednom, u sitne sate. Što se novca tiče, ima ga manje od Trudi i mnogo, mnogo manje od Kloda. Zna napamet hiljadu pesama.

To je, dakle, ta moja zbirka činjenica i postulata. Pogrbljen nad njima kao neki strpljivi filatelista, nedavno sam dodao još neke podatke. Otac ima problema s kožom, pati od psorijaze, zbog koje su mu šake sve kao od krljušti, ogrubele i crvene. Trudi to ne može očima da vidi, a kamoli da dodirne, pa mu govori da bi trebalo da nosi rukavice. On neće. Na šest meseci zakupio je tri prljave sobe u Šordiču, u dugovima je, ima višak kilograma i trebalo bi više da vežba. Juče mi je, meni, filatelisti, stiglo pismo, sve s markom, *crni peni*: kuća u kojoj živi moja majka, i ja u njoj, kuća u koju Klod vraća noću, sagrađena

je u džordžijanskom stilu na dičnom Hamilton Terasu, i tu je moj otac proveo detinjstvo. U poznim dvadesetim, upravo kad je počeo da pušta bradu, a nedugo pošto se oženio mojom majkom, nasledio je porodičnu vilu. Njegova draga mati beše odavno pokojna. Svi raspoloživi izvori saglasni su u jednom: ta kuća je prljava. Kliše: sve se ljušti, sve se kruni, oronulo sve. Zimi se ponekad dešavalo da se zavese slede i ukrute od mraza; za velikih kiša, kanalizacija, kao dobra banka, uloženo vraća s kamatom; preko leta, kao loša banka, zaudara. Ali gle sad, u ovim ručicama držim najređu od svih marki, Britansku Gijanu: čak i u ovako trulom stanju, za tih mučnih 560 kvadrata dobićete sedam miliona funti.

Većina muškaraca, većina ljudi zapravo, nikada svom bračnom drugu ne bi dozvolila da ih otera iz detinjskog doma. Džon Kernkros je drugačiji. Ovde ću izneti svoje zdravorazumske konstatacije. U mom ocu, rođenom pod nekom predusretljivom zvezdom, uvek radom da ugodi drugima, previše dobrom, i preozbiljnom pritom – nema ni trunke tihe zavisti koja krasí častoljubive pesnike. On zaista veruje da će, ako napiše pesmu posvećenu mojoj majci (njenim očima, njenoj kosi, usnama njenim), pa dođe ovamo da joj tu pesmu naglas pročita – uspeti majku da smekša, naterati je da ga toplo dočeka u njegovoj rođenoj kući. Ona, međutim, zna da njene oči ni po čemu ne podsećaju na „travu galvejsku”, čime je on pokušao da dočara utisak „izrazito zelenog”, a budući da u njenim venama nema irske krvi, taj stih joj dođe potpuno anemičan. Kad god ona i ja slušamo oca, osećam kako se u njenom srcu, koje tad sporije kuca, hvata skrampa dosade od koje ona i ne vidi koliko je taj prizor potresan – ne vidi tu